

ЩЕ РАЗ ПРО ЗЕМЛЮ З ІМЕНЕМ

Делеган В.

Коли перечитав останні сторінки нової книги І.М. Сенька*, то не поспішав її закрити. Бо ж, як на мене, вона не з тих, що надто швидко читаються і з такою ж легкістю забуваються. У всякому разі я особисто читав її із зупинками і роздумами, звертався до згадуваної автором літератури (і не тільки!) і до його ж публікацій, а на полях багатьох матеріалів залишилися численні помітки. В них сердечне і щире захоплення і безумовне схвалення, коли зустрічав співзвучні думки й оригінальні підходи до поставлених самим життям проблем, хоч зрідка напливало й розчарування, якщо в такій серйозній книжці трапляються недоречності чи неточності.

У короткій анотації відзначається, що в книзі зібрано краєзнавчі студії про легендарного князя Лаборця і князя Корятовича, просвітителя Івана Орлая і будителя Олександра Духновича, як і проблемні статті з питань економіки, освіти та культури на Закарпатті у другій половині XIX - першій половині XX століть. Зауважу, що ці хронологічні рамки справедливо було б тлумачити ширше, оскільки чимало із зачеплених автором питань безпосередньо виходять на сьогодення.

Прискіпливий читач, безперечно, давно вже помітив, що для автора рецензованої книги властиве широке коло зацікавленостей і водночас широкий діапазон його особистої обізнаності. Своїми публікаціями він вводить у сучасний обіг чимало призабутих або й невідомих для загалу імен і фактів із краєзнавства, літератури та історії отчого краю. Автору притаманна своєрідна манера письма, часом трішечки схожа на дидактично-роз'яснювальну, але при цьому наводиться переконливі приклади, щоб по-своєму просто розтлумачити читачеві ті чи інші недостатньо вивчені, спірні або ж кимось випадково чи навмисно заплутані питання. При його подиву гідній наділеності гострим відчуттям часу ніскільки не дивно, що саме І.Сенькові випала щаслива нагода сформулювати і висловити вголос якусь частку тієї правди, яку вже давніше відчувала своїм, як то кажуть, нутром бодай частина з його читачів.

Бо й справді, ідучи від заголовного матеріалу, який дав назву книжці, хіба не усвідомлювали ми ту аксіому, що немає на землі жодного куточка, щоб йому не було дано назви? Наші країни надто люблять свою землю, щоб не відчувати якогось внутрішнього спротиву і ледь не особистої образи, коли хтось називав їхній край "землею без імені". Багатьом це набило оскомину, й тому гадаю, що надалі, зокрема після сенькової публікації, навряд чи знайдуться охочі бездумно повторювати вжите задля красного слівця ольбрахтове визначення. А щодо

автора книжки, то він підбором відповідного матеріалу на послідуючих сторінках, очевидно, прагнув внести свою посильну лепту в доведення того незаперечного факту, що це справді земля небезіменна.

Безумовно схвалююче подібний благородний намір, хотів би далі торкнутися деяких його складових. Насамперед щодо актуальної і своєчасної (особливо в газетному варіанті) репліки "Ще раз про неписьменність" [С.108-111], в якій автор справедливо обурюється оглупленням наших країн шляхом неймовірного перебільшення рівня їхньої неписьменності у довоєнний період.

Але спочатку згадаю ординарну викладацьку конференцію в університеті десь на рубежі 70-их років (при бажанні можна встановити й точніше), на якій один із доповідачів заповзятю нав'язував оті самі понад 80 відсотків неписьменності і малописьменності, які так аргументовано спростовує автор. Дехто з "доморошених" (користуючись словником І.Сенька) науковців сприйняв це перебільшення як принизливе для своїх батьків і дідів і своїми уточнюючими запитаннями до виступаючого, як і під час обговорення, спробували піддати його сумніву. До речі, й мені довелось у протиположності наводити на статистиці дані про 50-відсоткову (з якимось десятих) писемність серед перших новобранців краю у чехословацьке військо на початку 20-их років. Це були, щоправда, гірші показники, ніж у ровесників із Словаччини, і значно гірші, ніж по Чехії та Моравії, але вони все ж "недотягували" до пропагованих із кафедральної трибуни.

Нечаста для того періоду дискусія була підсумована своєрідно, оскільки про неї були поінформовані в міськкомі партії і в "Конторі глибокого буріння" на тодішній вулиці Калініна, і там уже з від'ємними епітетами "згадали поіменно" тих науковців, які "неправильно розуміють політику партії".

Тож не дивно, що в подібних умовах інколи вважалося за краще "переборщити", ніж "недоборщити", і пробивати собі наукову стежину тільки в наперед визначеному напрямі, бо ж хіба не знаємо, що навіть цілі народи із давньою культурою оголошувалися анальфабетами, щоб згодом рапортувати про вперше принесену їм за радянських часів азбуку і писемність. Очевидно, згаданий доповідач теж погордливо відчував себе одним із тих благородних рицарів, хто як новорічний Дід Мороз із торбинкою приніс у наш забутий Богом край початки писемності й культури. І так вважав не тільки він один...

І.Сенько чомусь бере за орієнтир дані Календаря "Карпатської правди" на 1927 рік і з задоволенням

кон-
дов
Оде
ці г
то Є
лен.
ход
бул
"ста
чогс
кові
дру
199:
нарс
ніж
емо,
скоф
не з:
ку б
насе
мож
приє
вий.
"Наг
тум.
вані
ка, я
цифр
Дум:
ювіл
наст
теми
узаг
міф
резу:
зокр
У
тра і
прис
були
тави:
[див.
слан:
тили
місц
лим:
А пр
вні, «
теро]
мимс
пере:
місц
була
люгі,
Ми з
діти

констатує, що наведені московськими авторами у довіднику за 1947 рік цифри не розходяться з ними. Однак слід мати на увазі, що на кінець 30-их років ці показники безумовно покращилися. Отже чи варто було наголошувати, що неграмотність серед населення краю на кінець 1926 року (фактичний час виходу календаря) "досягла" 51,67 відсотка? Точніше було б: вона все ще залишалася на рівні чи просто "становила" стільки-то відсотків. А щоб побачити, чого "досягла", потрібно було взяти хоча б підсумкові дані 1938 року. До речі, такі дані знаходимо в другому томі "Нарисів історії Закарпаття" [Ужгород, 1995]. звідки дізнаємось, що в краї діяло вже 803 народних школи, тобто майже в два рази більше, ніж у 1920 році. А на стор. 355 цього видання читаємо, що кількість неписьмених і малописьмених скорочувалася, що "під кінець 30-х років таких, що не знали читати й писати серед молоді шкільного віку було не більше 10 процентів, а серед дорослого населення - до 27 процентів". Тепер уже рецензент може заявити, що ці дані майже не розходяться з прикидками І.Сенька на стор. 110. Оскільки книжка вийшла через три роки після згаданого тому "Нарисів", шукаю в автора бодай якийсь постскриптум. Бо ж наведені вище підсумкові дані напрацьовані й обнародовані не без участі відомого дослідника, якого І.М.Сенько анонімно картає за потворні цифри у пропагандистському виданні 1974 року. Думаю, відштовхуючись від давнього скороспілого ювілейного видання, не годилось би ігнорувати й наступні більш ґрунтовні публікації. Тим більше, що теми нашої розмови стосується також зроблений в узагальнюючому дослідженні висновок про те, що міф про суцільну неписьменність на Верховині - це результат вигадок деяких лідерів політичних партій, зокрема комуністичної.

У автора ж звучить похвала радянській владі, котра відкрила школи у віддалених від доріг селах і присілках. Це правда, шкода тільки, що ті школи були надто заідеологізовані. І цьому сприяли ті обставини, коли з шістнадцяти вчителів однієї з шкіл [див. с.92] одинадцять були не "доморошені", а прислані зі східних областей. Самі "східняки" запримітили, що спочатку місцеві юнаки і дівчата, загалом місцеві люди були розкутішими, гомінкими й веселими, з ними легко можна було знайти спільну мову. А приїжджі були якісь надто залякані й небагатослівні, обережні у спілкуванні. Прокляття сталінського терору наклало на них свій важкий відпечаток. і мимоволі (а може, й спрогнозовано) усе це неминуче передавалося місцевим учителям і дітям, загалом місцевій людині. Бо ж надто вже переважаючою була більшість вихованих у сталінському дусі і жалюгідною меншість бажаючих залишитись собою. Ми знаємо, що в цей час навіть у початкових класах діти горян дуже рідко чули про зайчика й лисичку,

про навколишню природу і доброту до неї, як і до собі подібних, а мусили змалку вчити віршики про революцію і зореносну столицю, про мудрих більшовицьких вождів, тобто насаджувалася схоластика і зазубрювання усіякого ідеологічного мотлоху. Та й то не забудемо, що досягнення повоєнної радянської школи значною мірою базувалися на розлогому фундаменті, закладеному в 20-30-ті роки. Ми розуміємо, що в час першої публікації даної статті понад десять років тому (1988 р.) автор змушений був застерігатися, що не збирається ідеалізувати буржуазної школи, хоч одночасно й декларував, що "правда над усе" [С.110], але не знаємо, що стримувало його зараз.

Подейкують, що, добре це чи погано, але ми за своїм соціальним менталітетом ще довго будемо радянськими людьми. Можливо, саме тому автор згадує радянського читача, не забуває про радянську владу [С.110, 111], пропагандистів [С.89], період гласності [С.104] і перебудови [С.119]. Уся ця вчорашня термінологія з тих часів, коли зібрані нині під однією обкладинкою статті вперше побачили світ на шпальтах обласних газет. За минулі роки багато що змінилося. Звичайно, на те потрібна воля автора, але при підготовці збірника ряд публікацій доцільно було б переглянути і відредагувати заново, зазначивши, що в книжці тексти подаються із деякими змінами. Це ж тільки для телепрограми Євгена Петросяна дуже похвально, коли має змогу показати щось "із нових надходжень старих плівок". А загалом свої перевидання автори здебільшого доопрацьовують. Бо ж для чого затуманювати голову нинішньому читачеві вчорашньою і позавчорашньою риторикою і фразеологією? Нині ж бо інші часи, і ми доконче мусимо переосмислювати деякі попередні історичні і тим більше ідеологічні реалії. При цьому старший читач пам'ятає, а молодший при бажанні знайде в поживклих підшивках, як писав автор раніше.

І це тим більше не складатиме труднощів, оскільки І.Сенько у прикінцевих примітках до статей зазначає, в яких іще публікаціях торкається даної теми. Наприклад, уже після обнародування газетної статті про шкільні хроніки йому вдалося відшукати додатково хроніку Радванської школи, про що написав у розвідці "Минуле і пам'ять". У старій газетній підшивці (1987 р.) я з інтересом перечитав її і подумав: чи не краще було б, якби автор включив конкретні дані (чи хоча б найістотніші місця) і свої роздуми та коментарі до згаданої хроніки в книжковий варіант статті, звівши воедино наявні у нього матеріали про таке цікаве і непересічне явище, як шкільні хроніки?

Аналогічно можна було б сказати про вміщений у збірнику матеріал "Земля, реформи і люди" і опублікований перед ним "Земля, Шенбори-Бухгейм і

інші", про публікації щодо проблем автономії тощо. Я не називав би статтю "Промовисті календарі", оскільки попередня публікація про календарі комуністів краю написана в зовсім іншому стилі. Однак співзвучна їй за змістом і тональністю стаття "Відділити зерно від полови", яка в свій час зацікавила й українського читача на Словаччині.

На жаль, не все рівноцінне в книзі, не всі аргументи бездоганні, трапляються окремі прорахунки й огріхи, щодо деяких із них - хотілось би додати свої тлумачення чи уточнення.

Зокрема, можна було б висловити деякі претензії до автора в його якості редактора і коректора. Як історик, насамперед про датування подій. Через недогляд на стор. 17 читаємо, що у 898 р. угорці-кочівники пройшли біля Києва, прямуючи на захід (хоч це було на п'ять років раніше). На стор. 72 знову друкарський огріх у посилянні на № 24 часопису "Світ" (зміщення на ціле століття). Від руки виправлено в частині тиражу дати на стор. 50 і 125.

У статті про газети і газетярів минулого століття автор згадує "Зоря Галицьку" і справедливо стверджує, що вона виходила, бо були ті, хто їй допомагав: Головна Руська Рада і Інститут Ставропігійський (культурно-релігійне товариство, засноване у Львові ще у XV ст.) [С.62]. Щодо першого цілком зрозуміло, тому що "Зоря Галицька" у 1848-1851 рр. була органом Головної Руської Ради. Дещо складніше із Ставропігійським Інститутом. То правда, що перші згадки про братства в Україні залежать до середини XV ст. Однак лише наприкінці XVI й на початку XVII ст. вони здобули собі провідне місце в релігійно-національному житті. Львівське Успенське братство було засноване Ю.Рогатинцем у 1585 р. У наступному році воно дістало право так званої ставропігії, тобто незалежності від церковних владик. До речі, у березні 1986 р. проходило 400-річчя заснування Львівського братства [Архіви України.- 1986.- №3.- С.72].

Між іншим, авторська звичка частенько "усе розставляти по полочках", здається не в усіх відношеннях продуктивна як у даній статті (коли йдеться про передумови для видання газети чи журналу), так і в розвідці про репресовані анекдоти, де всього на основі кількох опрацьованих поодиноких випадків автор нібито приходять до висновку, що одним із найбільш придатних для розповіді анекдотів місць було "у сільраді та біля неї" [С.121].

У статті "Земля, реформи, люди" при згадці про арданівські події 1921 року автор пише, що "ті землі, які арданівці ще до реформи викупили від Шенборна, відійшли знову до нього" [С.133]. Читача насторожило, що чехословацька демократична влада майже "по-радянському" поставилася до земельної власності селян, виявивши при цьому відверті симпатії до графа. Не стало ясніше й тоді, коли в друго-

му томі "Нарисів історії Закарпаття" вичитав, що "селяни виступили з вимогами поділу землі, одержаних (?- В.Д.) лісів і пасовиськ" [С.195]. Однак із збірника документів "Шляхом Жовтня", т.1 [Ужгород, 1957] дізнаємось, що із вигнанням угорського війська відбулася конфіскація шенборнівського маєтку "на користь держави". Лише третина землі, яку селяни вважали своєю власністю, була віддана їм для обробітку [С.346-347]. Н.П.Баженова [Нариси історії революційно-визвольного руху трудящих Закарпаття.- Ужгород, 1962.- С.126] теж стверджує, що "ця площа була передана у фонд держави". Воно-то правда, селянам від того легше не стало, що не графові повернули землю, а в фонд держави (Як кажуть, не вмер Гаврило, так болячка задавила...), але все-таки часи приблизних тлумачень, як неодноразово наголошував сам автор, мають відходити в минуле.

У заголовній статті "Земля з іменем" І.М.Сенько стверджує, що місцеві автори воліли іменувати свій край Карпатською Руссю. Бо ж саме так іменував його Андрій Дешко в статті про рідний край у московському альманасі "Киевлянин" [1850, т.3]. Каюсь, але "московський "Киевлянин" для сучасного читача, особливо після антиукраїнських випадів Жириновського в Держдумі та Лужкова в сенаті звучить приблизно так, як "гіркий цукор" або ж "бердичівський одесит". Насправді йдеться про третій випуск відповідного альманаха М.О.Максимовича, який дійсно вийшов у Москві. Щодо нашого земляка А.Дешка, то й пізніше він називав свій край так само ["О Карпатской Руси", 1855]. Однак у публікаціях 1867 р. вже по-іншому ("Народные песни, пословицы и поговорки Угорской Руси", "Свадьба на Угорской Руси"). Отже мало місце "спотикання" чи навіть рух у від'ємному напрямі. Себто приклад недостатньо вивірених і в силу цього менш переконливий.

У матеріалі "Голод: факти і легенди" автор не правомірно стверджує, нібито лише окремі комуністи краю "наполегливо агітували боротися за таке життя, як на Радянській Україні" [С.103]. Насправді мова повинна йти не про якихось поодиноких фанатичних чи надто наполегливих агітаторів за "радянський рай", а про започатковану Комінтерном цілеспрямовану лінію комуністичної пропаганди на підтримку Радянського Союзу і пропагування більшовицького досвіду.

В книжці такого вимогливого редактора дещо коряво звучить "матеріал, над яким мав задуматися вдумливий читач" [С.101] або "В ті часи під час виборів..." [С.103]. Можливо, не зовсім вдало вживається слово "інформатор" [С.106], оскільки ще зовсім недавно асоціювалося з словами "донощик", "сексот", "партінформатор", як і слово "інформація" [С.62], ймовірно, не зовсім на місці. Одним розчер-

ком п
Козьм
вже б
"Закар
[С.118
[С.36]
рі, бул
вже п
букви
що в
всеред
нос.

Нед
на лов:
до чит
чомусь
вумос
роком
інший і
грузине
книжка
однак у
тора, її
помічел
нути.

Зага
лікатно
ться св
ками. С
йому, е
[С.110]
авторів
словосг.
"доморс
чкою щ

Між
рослий"
означає
небудь г
значенн
тексті в
ному р
навчивс.
високим
Не дума
опонент:

Дехт-
І.Сенько
дещо зв
нок кни:
дожника
[С.154].
правом
фолькло:

*Іван

ичитав, що емлі, одер-]. Однак із втня", т.1 інням угор-енборнівсь-ше третина ністю, була П.Баженова о руху тру-С.126] теж у фонд дер-го легше не з, а в фонд так болячка зних тлума-м автор, ма-

І.М.Сенько снувати свій гак іменував і край у мос-50, т.3]. Ка-ля сучасного .ких випадів ова в сенаті укор" або ж ться про тре-альманаха ов у Москві. і пізніше він атської Руси", же по-іншому рки Угорської тже мало міс-ному напрямі. і в силу цього

ди" автор не-кремі комуніс-ються за таке 03]. Насправді диноких фана-агітаторів за у Комінтерном пропаганди на гаування біль-

едактора дещо мав задуматися аси під час ви- вдало вживає-ільки ще зовсім ли "донощик", во "інформація" . Одним розчер-

ком пера (чи то пак недоглядом коректора) угорець Козьма перехрещений на Кузьму [С.123-124], звідки вже близько й до кузькиної мами. Так само легко "Закарпатська правда" перетворена в "Закарпатську" [С.118], "багато" - в якесь незрозуміле "батато" [С.36]. Зустрічаються окремі русизми: звіщав, фонарі, бувший, міліон [С.73, 91, 92, 132]. Не кажемо вже про те, що трапляються власні назви з малої букви чи зайві коми, які збивають з ритму читача, що в окремих місцях пропущено якусь літеру чи всередині рядка стрічаємо зайвий технічний перенос.

Недарма кажуть, що коректорська робота схожа на ловлю бліх, з яких окремі все-таки "дострибують" до читача. А в наш час кількість подібних "бліх" чомусь істотно збільшилася, і вже ніскільки не дивуємося, коли в одній з обласних газет перед Новим роком читаємо "Інорічно" замість "Іронічно", а в іншій гризунів мимохідь і безбоязно сплутують із грузинами. Ради істини відзначимо, що рецензована книжка в цьому плані виглядає досить пристойно, однак усе-таки якби перед тиражуванням, окрім автора, її переглянув хтось з його колег, більшості з помічених огріхів порівняно легко вдалося б уникнути.

Загалом автор здебільшого досить коректно і делікатно (насамперед у друкованому вигляді) торкається своїх розбіжностей і незгод з іншими дослідниками. Однак почуття міри, здається, дещо зрадило йому, коли він ужив фразу "доморошені історики" [С.110], присоромивши їх здобутками чужинецьких авторів. Дещо різке слух та й коробить читача оте словосполучення, і не тому тільки, що "доморошених філологів" теж не треба вдень із свічкою шукати.

Між іншим, слово "доморошений" ("доморослий") має два основних значення. По-перше, означає людину, яка виросла і виховалася в якій-небудь місцевості, словом місцевого. Саме в такому значенні вжив його рецензент "на догоду авторові" у тексті вище. "Доморошеним" називають у переносному розумінні також фахівця, який самотужки навчився чого-небудь і який не характеризується високими позитивними якостями і достоїнствами. Не думаю, що І.Сенько саме так кваліфікує своїх опонентів.

Дехто з читачів небезпідставно стверджує, що І.Сенько нібито усе ж спинається трохи на котурни, дещо зверхньо судячи на одній із заключних сторінок книги про звивисті шляхи неназваних ним художника й літературного критика, історика й медика [С.154]. Злі язика стверджують, що сюди з повним правом можна було б дописати й одного збирача фольклору, який спочатку вишукує лише атеїстич-

ні казки, приповідки і притчі, а згодом видав збірник християнських легенд.

У цьому ж плані дещо нав'язливим видається повторення переліку публікацій про життя і творчість автора [С.158], оскільки він вміщений у бібліографічному покажчику [Ужгород, 1997.- С.39-42]. Можливо, наприкінці короткої біографічної довідки досить було дати вихідні дані згаданого покажчика.

Ще раз відзначаємо, що дослідження і розвідки, статті-відгуки і статті-репліки Івана Сенька місткі й об'ємні, актуальні за тематикою і багаті за змістом. Це добре, коли вони збираються "під одним дахом". Однак скрупульозно нагромаджені і ретельно опрацьовані матеріали могли б бути використані й для підготовки монографічного дослідження, скажімо, про ментальність наших земляків чи з інших животрепетних тем, які рефреном звучать у публікаціях Івана Михайловича, оскільки мозаїка коротких замальовок не дає змоги скільки-небудь ґрунтовно вичерпати обрану тему.

Звичайно, що вибір форми висловлення своїх роздумів і висновків, безумовно, за автором. Кожен художник найкраще малює по-своєму і в притаманному для нього стилі. Але погодьтеся, що вагомість і аргументованість і як наслідок переконливість подібного дослідження могла б бути незрівняно більшою порівняно з розрізненими зарисовками, не об'єднаними структурно і не зцементованими єдиним задумом і єдиним планом. Звичайно, хто сам не робить, тому легше радити...

Та досить уже побажань. Рецензент свідомий того, що заради похвально-позитивної рецензії не варто було "влізати в дебри" і надто ретельно читати книжку, оскільки для цього здебільшого вистачає й перегляду по діагоналі. Знаємо й про те, що належало б витримувати певні пропорції "плюсів" і "мінусів", тим більше, що книжка загалом заслуговує доброї оцінки. Але ж канони для того й існують, щоб їх хоч інколи порушити, коли вже не можеш обмежитися сусально-солодким і хвалебно-байдужим відгуком...

В народі кажуть, що підганяють найбільше тих, хто тягне, на кого є надія. Хотів би, щоб і пропонувана рецензія була сприйнята саме так.

Давно знаємо, що Іван Сенько ретельно й скіпливо читає публікації інших авторів, тож не сумніваємося, що уважне (і не лише по діагоналі) прочитання його нової книги й окремі зауваження та пропозиції, частина з яких є суто особистими, будуть сприйняті належним чином.

І насамкінець, попри все, щиро спасибі за гарну книжку і сердечні побажання нових вагомих публікацій!

*Іван Сенько. Земля з іменем: краєзнавчі студії.- Ужгород: Патент, 1998.- 160 с.

Summary

Once again about the land with the name

V.Delegan

A new book "Land with the Name: Native steadies" by S.M.Senko is reviewed. Materials published in various periodicals and collected studies before, but under one cover they turn interesting and topical in revealing various aspects of Native being.

The reviewer notes that alongside with profound analysis of the theme, the book is not divided of same erroneous statements, and suggests his own interpretations and specifications of same of them.

СУЧАСНА РОСІЙСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО ЕВОЛЮЦІЮ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ВІД ДЕМОКРАТІЇ ДО ДИКТАТУРИ У 1945-1948 рр.

Вовканіч І.І.

Проблеми розвитку країн Східної Європи у перші післявоєнні роки знаходяться у центрі уваги сучасної російської історичної науки. Впродовж 90-х років у Російській Федерації з історії східноєвропейських держав періоду 1945-1948 рр. опубліковано низку серйозних наукових досліджень узагальнюючого та країнознавчого характеру і видано збірники нових документальних матеріалів з російських архівів. Предметом історичного аналізу вчених РФ найчастіше є питання відносин СРСР з країнами регіону після 1945 р., проблеми їх внутрішньополітичного розвитку, фактори "радянзації" цих держав і встановлення в них тоталітарних режимів у кінці 40-х років. Особливу увагу в цьому ракурсі російські історики звертають на події 1945-1948 рр. у Чехословаччині та Польщі, порівняно менше - в Болгарії, Румунії, Югославії та Угорщині.

Російська історіографія, крім скуппульозного вивчення перебігу соціально-політичних процесів на базі нових підходів та нещодавно відкритих вченим для доступу архівних матеріалів, намагається також розв'язати дилему про можливість чи нереальність альтернативного - некомуністичного шляху розвитку деяких східноєвропейських країн, щонайперш ЧСР у повоєнний період, домінацію внутрішніх або зовнішніх чинників у перемозі комуністичної диктатури в розвинутих демократіях Центральної та Східної Європи. Хоча відповідь на дані питання не може бути та, насправді, і не є однозначною, такий поліваріантний підхід свідчить, що історична наука в РФ вже певним чином позбулася догм марксового історичного фаталізму і в методології дослідження схиляється до відкритості історії.

Концептуально переважна більшість опублікованих робіт російських істориків про Чехословаччину та інші країни Центрально-Східної Європи перших післявоєнних років націлена на формування міцної історичної бази взаємин сучасної Росії з постсоціалістичними державами. Подібний прагматизм має не тільки позитив, але і певний негатив, привносячи

елементи політичної кон'юнктури у висвітлення минулого. У даному контексті варто вважати не завжди виваженою оцінку вченими РФ "особливого" характеру радянсько-чехословацьких відносин у 1945-1948 рр. та ролі СРСР у захопленні КПЧ влади в ЧСР у лютому 1948 р.

Формується хибний стереотип, що радянська сторона не грала такої вже й визначальної ролі у сповзанні післявоєнної чехословацької демократії до диктатури, при цьому російські державні органи дотепер залишають закритими архівні фонди, які стосуються даної проблеми, наприклад, щодо місії В.Зоріна в Прагу у лютому 1948 р. - у переддень комуністичної революції. Сумнівно, щоб заступник наркома В.М.Молотова нагально летів 19 лютого 1948 р. до чехословацької столиці просто заради контролю виконання графіка поставок зерна з СРСР, як офіційно декларувалося, і залишався там до повної перемоги КПЧ. Є також ряд інших "білих плям" у історії радянсько-чехословацьких стосунків 1945-1948 рр.

Провідну роль у вивченні східноєвропейської історії другої половини 40-х років ХХ ст. в теперішній Росії грає Інститут слов'янознавства і балканістики Російської Академії наук (м.Москва). Відділ сучасної історії і соціально-політичних проблем ІСІБ РАН протягом першої половини 90-х років з-поміж п'яти профільних науково-дослідних проблем спеціально вивчав питання розвитку влади і суспільства на етапі становлення у східноєвропейських країнах системи радянського типу. У другій половині 90-х років реалізується дослідницький проект "Сталінізм у Східній Європі. 1944-1953 рр." [1].

Найсерйознішим доробком групи вчених, яка працює по вказаному проекту під керівництвом Г.П. Мурашко - відомого спеціаліста з повоєнної історії Чехословаччини, є 2-томний збірник "Східна Європа в документах російських архівів. 1944-1953 рр.", перший том якого - документи періоду 1944-1948 рр. опублікований у 1997 р. (том другий - період 1948-

1953 р.
лікація історії
нії, Бол
раніше
ті, що :
хиві зо
сів 194
першог

Дан
ти не п
рел з іс
джерел
докуме
рями, в
на проф
тима не
кордонс
вропейс
альні м
торськи
брати :
масиву
ропейсь
засвідчу
ців до
Чехослс

Відн
докуме
тома "С
вів" за
заідеолс
р. про
Вперше
си бесід
ших рад
листа-ін
ВКП(б),
зустрічі
ками то:
комуніс
пільно-г
на точк
ситуації
чехосло
теріали,
партійне
мування
ни, дог
дипломе
кількост
Тому
на тлі "і
цьких к
критика
Комуніс